

Bjørnen og Tornerose

Søren Theisen & Jana Sommerlund

Den russiske invasion af Georgien blev en brat opvågning til geopolitiske realiteter: Georgierne måtte sande, at de bor i en småstat, som er nabo til atommagten Rusland, hvilket de har fortrængt under de sidste fem års klart provestlige politik

Den 8. august invaderede Rusland den selvstændige republik Georgiens territorium med henvisning til nødvendigheden af at måtte beskytte russiske statsborgere i Sydossetien mod en georgisk invasion.

Sydossetien hører formelt under Georgien, men har i praksis været uden for georgisk kontrol siden uafhængigheden fra Sovjet i 1991. I de følgende dage eskalerede konflikten til en regulær krig mellem Georgien og Rusland, der åbnede en ny front i Abkhasien, en anden georgisk enklave, som har løsrevet sig fra georgisk herredømme. Herved blev de russiske invasionsstyrker hurtigt i stand til at afskære den livsvigtige øst-vestgående transport- og kommunikationskorridor gennem Georgien med landevej og jernbane. Men ikke mindst true den nyligt færdiggjorte BTC-olierørledning, der leder olie og gas fra det Kaspiske

Bækken til markederne i Vesten, og som er den eneste rørledning i Kaukasus, som ikke er under det russiske energiselskab Gazproms kontrol. Sideløbende bombede russiske fly militære anlæg overalt i Georgien, men også civile boligområder, hvilket forårsagede omfattende ødelæggelser og drev titusindvis af mennesker på flugt. Under disse omstændigheder måtte Georgiens præsident, Mikhail Saakasjvili, der kom til magten efter den såkaldte Rosen-revolution i 2003, sande den geopolitiske kendsgerning, at Rusland befinder sig betydeligt tættere på hans fædreland end USA, og det vækkede ham af den tornerosesøvn, som synes at have båret hans udenrigspolitik i de forløbne fem år. Under alle omstændigheder har den aktuelle krise vidtgående regionale og internationale implikationer, hvorom det følgende handler.

Konflikter i Sydkaukasus

Lad os indledningsvis blive slå fast, at der ikke findes nogen urgamle historiske konflikter hverken mellem georgiere og ossetere eller mellem georgiere og abkhasere. Ganske vist forekom fejder ofte mellem lokale rivaliserende klaner og feudale fyrsteslægter helt frem til 1800-tallet, men disse var hverken religiøst eller etnisk baserede. Således blev de i dag formelt muslimske abkhaserne samt nogle ossetere (de muslimske ossetere bor i Nordossetien i Russiske Føderation, hvor de udgør et mindretal af den overvejende kristne befolkning), relativt sent islamiserede gennem påvirkning fra det Osmanniske Rige og det tatariske khandømme på Krim. Inden da bekendte de sig især til den georgiske kirke, iblandet elementer af ældre lokale naturreligioner.

I stedet må roden til de nuværende konflikter søges i georgieren Josef Stalins nationskoncept, der gjorde territorium til en absolut forudsætning for nationsdannelse, og som i 1920'erne blev bestemmende for bolsjevikernes nationalitetspolitik efter Sovjetunionens oprettelse.

Det multinationale og multikulturelle imperium, som bolsjevikkerne overtog fra den styrtede tsarmagt, ledte til dannelsen af 15 nationale unionsrepublikker for de største ikke-russiske befolkninger. Inden for disse oprettedes en række mindre enheder for de større lokale

mindretal, struktureret hierarkisk i form af de såkaldte autonome republikker, autonome områder og autonome distrikter, men underordnet de respektive nationale republikker, der igen var underordnede Moskva.

Det kortsigtede mål med hele denne opdeling var at opfange gryende nationalistiske bevægelser blandt de ikke-russiske befolkninger, mens man ultimativt håbede på, at industriel udvikling og planøkonomi på længere sigt ville tjene til at samle alle unionens indbyggere omkring en fælles overordnet Sovjetidentitet, der gradvis ville overflødiggøre etniske og kulturelle skel.

Sideløbende indledtes derfor i kulturpolitikken en systematisk kampagne for 'rodfæstelse', (*korrenizatsija*) med det formål at forsyne hver etnisk gruppe med en 'politisk korrekt fortid', der skulle knytte den til det givne territorium og retfærdiggøre den administrative opdeling. Den praktiske gennemførelse af 'rodfæstelsen' blev i vid udstrækning overladt til særligt skolede indfødte 'kadrer' fra den af kommunistregimet anerkendte befolkning i hver sovjetrepublik. I takt med det overordnede systems stagnation bidrog de til at skabe etniske partieliteter, som i det store hele kunne skalte og valte som de ville, så længe de formelt forblev loyale. Men med omfattende korrupsion, nepotisme og klientelisme til følge.

Mest problematisk var dog den

uundgåelige begunstigeelse af 'titulærbefolkningerne' på bekostning af de etniske mindretal i diverse autonomier, der medførte en endeløs række kulturelle og politiske modsætninger, og gennem årene ophobede et kolossalt konfliktmateriale.

For Kaukasiens vedkommende gjorde Sovjetperiodens reelle politisering af etno-territoriale tilhørsforhold og det medfølgende kulturhærværk uoprettelig skade. I takt med at de tre sydkaukasiske nationale Sovjetrepublikker – Georgien, Armenien og Aserbajdsjan – i stigende grad homogeniseredes efter deres titulærbefolkninger, følte mindretal som abkhaserne og sydosseterne i Georgien eller Karabakh-armenierne i Aserbajdsjan sig forvist til en underordnet position, der medførte udbredt frygt for deres sproglige og kulturelle overlevelse.

Hele denne underdrejede problematik brød ud i lys lue, da Mikhail Gorbatsjov indledte sit reformprogram med *glasnost* (åbenhed) og *perestrojka* (genopbygning) i 1986.

I de Sydkaukasiske republikker frembragte Unionens tiltagende opløsning og det medfølgende magtomrum fra sidst i 1980'erne således en række militant nationalistiske, men også uprofessionelle ledere, der udadtil krævede selvstændighed fra Sovjet og indadtil søgte kontrol over deres respektive territorier.

Denne udvikling blev blandt autonomiernes mindretal mødt med modkrav om løsrivelse fra moderre-

publikkerne, men med den vigtige forskel at flere appellerede for indlemmelse i Rusland som et alternativ til fuld selvstændighed.

I Georgien for eksempel, hvor den sovjetiske magtstruktur reelt brød sammen allerede i 1989, udløste den voksende nationalistiske retorik fra Tbilisi skarpe reaktioner i den Autonome Republik Abkhasien, hvis nominelle titulærbefolkning protesterede over at være blevet en minoritet i deres egen autonomi som følge af georgisk og russisk indvandring i de foregående årtier. De ønskede derfor løsrivelse.

I det Autonome Område Sydossetien krævede befolkningen af lignende årsager deres enklave sammenlagt med den Autonome Republik Nordossetien i Rusland. Forløbet ledsagedes i både Georgien og Aserbajdsjan af begyndende vold, og da de formelle republikanske og centrale myndigheder tilsyneladende var handlingslammede, forværredes situationen hastigt.

Den umiddelbare konsekvens af det mislykkede kupforsøg i Moskva i august 1991 og Sovjetunionens efterfølgende sammenbrud blev derfor, at Georgien, Armenien og Aserbajdsjan erklærede sig som suveræne stater, inklusive de omstridte autonomier, hvilket blev anerkendt af det internationale samfund. Samtidig forstærkede deres nye nationale regeringer i de følgende år bestræbelserne på at opnå fuld kontrol over de respektive territorier med

en dramatisk optrapning af konflikterne i både Abkhasien, Sydossetien og Nagorno Karabakh samt en intern georgisk borgerkrig som resultat. Kamphandlingerne blev overalt ledsaget af massiv voldsanvendelse mod civile og gensidige massefordrivelsler, der skabte store interne flygtningeproblemer i regionen.

I længden måtte dog både Georgien og Aserbajdsjan indgå våbenhvile efter de facto tab af territorium til de selverklærede republikker Abkhasien og Nagorno Karabakh, og stridighederne har siden 1994 ulmet som typiske lavintensivt konflikter. I det georgisk rømmede Gali distrikt i Abkhasien indsattes sideløbende en FN-observationsstyrke (UNOMIG), samt en fredsbevarende russisk styrke fra SNG.

I det de facto selvstændige, men etnisk mere blandede Sydossetien, blev der ligeledes indgået våbenhvile, og en russisk fredsbevarende styrke blev indsat for at overvåge den.

Optrapning og krise

Da præsident Mikhail Saakasjvili den 8. august beordrede sine tropper til at gå ind i Sydossetien, faldt han efter alt at dømme i en længe planlagt russisk fælde.

I ugerne inden havde de georgiske medier rapporteret om øget militær aktivitet fra sydossetisk side mod georgiske landsbyer omkring områdets hovedstad Tskhinvali, tilsyneladende uden at de russiske freds-

bevarende styrker greb ind, og rygter verserede om russiske troppekonzentrationer i Nordossetien. Som svar havde Saakasjvili appelleret til alle parter om tilbageholdenhed og foreslået de sydossetiske ledere et møde den 7. august for at drøfte situationen. Forslaget blev øjensynligt afvist, men ikke desto mindre lod han samme aften erklære ensidig georgisk våbenhvile.

Da præsidenten imidlertid gik på georgisk TV senere på aftenen for at tale til nationen, lignede han en desperat mand i en desperat situation. Retrospektivt kan han næppe have været blind for risikoen ved at gribe ind militært i et område, så tæt indsyldt med Rusland som tilfældet er, men som folkevalgt præsident kunne han heller ikke bare se passivt til, mens georgiske statsborgere blev dræbt. Specielt ikke, da han også er kendt som en mand med meget kort lunte i kritiske situationer.

Alligevel gentog han i talen sin opfordring til beherskelse, men antydte også, at der ville være grænser for Georgiens tålmodighed. Det sidste blev til fulde klart om natten, da georgiske styrker indledte en offensiv. Den blev dog kortvarig, da Rusland efter et par times intens medieomtale af en angivelig georgisk aggression og forsøg på 'etnisk udrensning', indledte en invasion af Sydossetien, der snart blev videreført ind i selve Georgien.

Men hvorfor valgte Rusland at gå i krig mod Georgien? Skal man tro

den russiske krigspropaganda var årsagen nødvendigheden af at forsvarer russiske statsborgere i Sydossetien, eller rettere sagt sydossetere, som man for en sikkerheds skyld selv har givet russisk statsborgerskab siden 2001.

Forklaringen er dog snarere Ruslands historisk betingede følsomhed omkring sine ydre grænser, og derfor ønske om altid at have et vist styr på sine naboer. Som Katarina den Store udtalte i sin tid: 'hvis du vil beskytte dine grænser – så udvid dem!' Dette blev i sovjetperioden udmøntet i dels de østeuropæiske satellitstater og inden for unionen i de ikke-russiske sovjetrepublikker, herunder i Kaukasus. Efter Sovjets opløsning måtte Rusland nødtvunget acceptere de sydkaukasiske republikkers selvstændighed, men trak samtidig en tyk rød streg langs sin grænse i Nordkaukasus, hvilket er en del af forklaringen på, hvorfor tjetjenerne aldrig vil opnå løsrivelse, uanset omkostningerne ved at fastholde dem i den Russiske Føderation. Sydkaukasus derimod blev sideløbende defineret som Ruslands 'nære udland' eller med andre ord som en vital russisk interessesfære. Det er netop denne særlige russiske ligtorn, som præsident Saakasjvili har trådt på de sidste fem år med sin aktivistiske provestlige udenrigspolitik. Især ønsket om georgisk medlemskab af NATO.

Hertil kommer et aspekt, som er trådt frem med stadig større tydelig-

hed i tiden efter invasionen, nemlig Ruslands ønske om på ny at manifestere sig politisk og militært som en global stormagt, baseret på landets reelle økonomiske vækst gennem de senere år i kraft af dets eksport af olie og gas. Således har Rusland lige siden Sovjets sammenbrud udvist tiltagende frustration over tabet af sin tidligere stormagtsstatus og omvendt følt sig udfordret af Vestens nedladdenhed, samt USA's forsøg på strandhugst i det post-sovjetiske rum efter 11. september 2001. Illustreret for eksempel af amerikanske baseaftaler i Centralasien; planerne om udviklingen af et missilskjold i Østeuropa; etableringen af transportruter for energi uden om Rusland, men især udvidelsen af NATO.

Hertil kommer EU's manglende evne til at tale med én stemme, som har betydet, at man har forsømt at involvere Rusland i et meningsfyldt samarbejde, hvilket indirekte har stimuleret russisk nationalisme og tilbagefaldet til traditionel geopolitik. Pointen her er ikke, om Ruslands følelse af udelukkelse og inddæmning er berettiget eller ej, men hvorvidt de toneangivende kredse i den russiske politiske og militære elite mente, at den var. For i så fald tjente Ukraines og Georgiens ønsker om at blive medlemmer af NATO som en perfekt undskyldning til at statuere et eksempel, og Georgien var det letteste sted at gøre det.

Startskuddet til optrapningen af den aktuelle krise kommer således i

kølvandet på NATO-topmødet i april i år, hvor det blev besluttet at give Georgien tilsagn om fremtidigt medlemskab, men uden at lade dette understøtte af handlingsprogrammet MAP (*Membership Action Plan*).

Videre forhandlinger om et sådant blev imidlertid berammet til genoptagelse i december i år efter en NATO-delegations vurdering af forholdene i Georgien til september. Herved fik Rusland godt et halvt år til at optrappe de to konflikter og på den måde for det første demonstrere over for NATO, at Georgien måtte anses som totalt uegnet til medlemskab foreløbigt.

Og for det andet, ved ydermere at udvide konflikten til selve Georgien, at give andre ligesindede stater i det post-sovjetiske rum, i første række Ukraine, såvel som det internationale samfund et vink med en vognstang om, at Rusland er genopstået som stormagt, og at trusler mod hvad Rusland opfatter som sine legitime sikkerhedsinteresser ikke vil blive tolereret. Under disse omstændigheder er det ikke overraskende, at der siden april er indløbet en støt strøm af rapporter om øget militær aktivitet i både Sydossetien og Abkhasien. Eksempelvis nedskydninger af georgiske UAV'er – ubemandede (men armérbare) overvågningsfly over Abkhasien (april), hvilket i følge FN udgør klare brud på våbenstilstandsftalen fra både russisk og georgisk side. En uopklaret beskydning af georgiske vælgere fra

Abkhasiens Gali-distrikt, der stod for at blive transporteret til valgsteder på den anden side af de facto-grænsen i forbindelse med parlamentsvalget i Georgien (maj).

Ligeledes uopklarede rapporter om militærforstærkninger i den øvre Kodori-kløft i Abkhasien, som reelt har været kontrolleret af georgiske styrker siden 2006. Læg hertil russiske ingeniørtroppers udbygning af jernbanen gennem Abkhasien og det ukendte antal abkhasere og sydossetere, som gennem de senere år har fået russiske pas.

Kontinuitet og forandring

Hvorom alting er, har den nuværende krise vidtgående implikationer ikke blot for Georgien, men for hele regionen, såvel som for det internationale samfund. Set i et historisk perspektiv har Kaukasus-regionen siden oldtiden befundet sig på brudfladen mellem tre sikkerhedspolitiske komplekser, der som regel har fundet udtryk i tre indbyrdes rivaliserende imperiedannelser. Nemlig to syd for Store Kaukasus-kæden, baseret på henholdsvis den anatolske og den iranske højslette og et tredje nord for denne naturlige barriere, baseret på det sydrussiske steppe-land. Hvad angår de to sydlige magter er de normalt tørnet sammen i Sydkaukasus i kampen for at vinde kontrol over regionen samt holde bjergpassene fri fra invasioner fra den tredje magt nord for Kaukasus.

For de lokale befolkninger – armeniere, georgiere og andre har dette til gengæld betydet, at de i lange perioder har været underlagt enten den ene eller den anden af de sydlige magter, i hvert fald nominelt, idet de alternativt har søgt at spille dem ud mod hinanden ved at inddrage dem i deres egne kontroverser. Dette billede udgør et meget langt delmønster frem til slutningen af 1700-tallet, hvorefter først Tsar-Rusland i kraft af sin annektering af regionen og siden hen Sovjetunionen bliver den altdominerende tredje aktør.

Efter Sovjets sammenbrud er den oprindelige historiske konstellation genopstået i form af den Russiske Føderation, Republikken Tyrkiet og den Islamiske Republik Iran.

Den nuværende sikkerhedspolitiske dynamik fortsætter i det store hele den historisk betingede kontinuitet. Dette har efter Sovjetunionens sammenbrud fundet udtryk i fremvæksten af to triangulære alliance-komplekser med Rusland, Iran, Armenien i den ene og i den anden Tyrkiet, Aserbajdsjan og Georgien, men med den vigtige forskel fra før, at den militære supermagt USA optræder som en mere eller mindre åbenlys ekstraregional medspiller i den sidstnævnte.

De forskellige interne alliancer er generelt ikke indgået formelt, men understøttes af bilaterale aftaler om økonomisk og militært samarbejde. Tilsvarende er de heller ikke støbt i

beton, idet flere af de involverede stater samarbejder ad hoc på tværs af den triangulære opdeling.

Selv om der således har været forsøg på at opgradere den traditionelle sikkerhedspolitiske dynamik ved formelt at stifte regionale institutioner som BSEC (Black Sea Economic Cooperation) og GUAM (Georgien, Ukraine, Aserbajdsjan, Moldova) har disse især fungeret som fora for yderligere bilaterale forhandlinger samt uformelle møder mellem stridende medlemmer, heriblandt Armenien og Aserbajdsjan samt Tyrkiet og Grækenland.

Ud over USA har Sydkaukasus tiltrukket flere andre vestlige aktører, hvis aktiviteter har udmøntet sig i en række bilaterale aftaler om sikkerhedspolitisk, økonomisk og militært samarbejde i form af NATO-samarbejde og EU's naboskabsprogram, samt humanitær hjælp og udviklingsbistand.

USA's interesser i Sydkaukasus efter selvstændigheden var fra første færd rettet mod regionens andel i olie- og gasforekomsterne i det Kaspiske Bækkens samt dens strategiske betydning som korridor videre ind i Centralasien. Det medførte allerede i 1994 underskrivelsen af den såkaldte århundredets olieaftale mellem Aserbajdsjan og diverse amerikanske og andre vestlige olieselskaber.

Ønsket om en alternativ udførselsvej for den Kaspiske olie uden om Rusland og Iran satte dernæst

Georgien i fokus som transportkorridor og formaliseredes midt i 1990'erne med beslutningen om at bygge en rørledning fra Baku til den tyrkiske Middelhavsby Ceihan via Tbilisi (BTC). Der stod færdig i 2005.

Givet regionens prekære placering mellem Rusland og Mellemøsten, såvel som dens egen interne ustabilitet blev USA's økonomiske fremstød ikke overraskende ledsaget af et øget behov for at inddrage de to stater i et tættere sikkerhedsmæssigt samarbejde med Vesten med ud-sigt til et senere medlemskab af NATO. Behovet tiltog efter 9/11, der har gjort både Georgien og Aserbajdsjan til frontlinjestater i kampen mod terror, ligesom begge stillede op som deltagere i USA's krig i Irak.

Hele den nævnte udvikling gav imidlertid Tyrkiet en klar nøgleposition i forhold til Mellemøsten som NATO-medlem og strategisk allieret med USA, på grund af Tyrkiets sø- og fastlandsgrænse til Georgien og dets etnisk-sproglige fællesskab med Aserbajdsjan, der op til nu har udmøntet sig i en række bilaterale aftaler om militært samarbejde mellem de involverede parter. På den anden side har Tyrkiet sine egne både politiske og økonomiske interesser i Sydkaukasus og Centralasien, og er derfor ikke et blindt redskab for USA, som det for eksempel har vist sig flere gange i forbindelse med Irak-krigen og Tyrkiets interne problemer med kurdisk separatisme.

Tilsvarende har Tyrkiet de senere år følt sin rolle i Sydkaukasus udfordret af USA's og Ruslands modstridende interesser i regionen.

Washingtons planer om et missilskjold i Østeuropa samt Moskvas tilbagetræden fra vigtige nedrustningsaftaler bliver fulgt med bekymring i Ankara. I kølvandet på den nuværende krise i Georgien har Tyrkiets præsident Abdullah Gül således udtalt, at USA bør lære at dele sin magt i stedet for at handle unilateralt, og han har påpeget behovet for at skabe en regional sikkerhedsinstitution. Den tyrkiske forsigtighed i regionen hænger også sammen med dets geostrategiske betydning som forbindelsesled mellem Europa og Mellemøsten, hvor Tyrkiet er interesseret i at videreudvikle nye energi- og transportruter, hvortil hører planer med Iran om en gasledning via Tyrkiet til Europa.

Ankaras tvetydige signaler har til gengæld indtil for nylig bidraget til gøre det amerikansk oprustede Georgien til et oplagt medlem af NATO på sigt. Det georgiske tilbud til USA om at kunne benytte landets baser og luftrum har fået det til at fremstå som et potentielt alternativ til Tyrkiet.

Det siger sig selv, at Rusland ikke har forholdt sig passivt til især USA's ekspansion ind i det post-sovjetiske rum i almindelighed og Sydkaukasus samt Centralasien i særdeleshed, regioner hvor Moskva mener at have legitime sikkerhedsinteresser at for-

svare. På den anden side har Rusland heller ikke indtil for nylig kunnet stille meget op ud over verbale protester, ledsaget af forsøg på at udbygge selvstændige strategiske alliancer i regionen og manipulere dens egne interne konflikter.

Hvad angår Sydkaukasus har disse tiltag især rettet sig mod Armenien, der med hensyn til både sikkerhed og økonomi er afhængig af Rusland, som følge af sin uløste konflikt med Aserbajdsjan om den armensk befolkede enklave Nagorno Karabakh og som følge af sit historiske modsætningsforhold til Tyrkiet. Eksternt har Rusland tilsvarende styrket sine relationer med Iran gennem salg af militært udstyr og teknologi samt ved at indgå diverse bilaterale handelsaftaler. Grundlæggende er Ruslands interesse i Sydkaukasus at genvinde sin tidligere indflydelse af både strategisk og handelsmæssigt, og så vidt muligt at udelukke andre stormagter, især USA.

Ligesom Tyrkiet har Iran en meget lang fælles forhistorie med de tre sydkaukasiske befolkninger. Det har efter deres selvstændighed udmøntet sig i bestræbelser på at opnå fornyet indflydelse i regionen. Disse bestræbelser er reelt blevet koncentreret om Armenien, både på grund af et gammelt indo-iransk kulturfællesskab på tværs af moderne konfessionelle forskelle, og på grund af Teherans bekymring for, at den opblussende nationalisme i Aserbajdsjan efter selvstændigheden kunne

sprede sig til det store azeriske mindretal i iransk Aserbajdsjan.

Konsekvensen har i hvert fald været, at Iran implicit valgte at støtte Armenien i konflikten omkring Nagorno Karabakh, ligesom det har medført et betydeligt energi- og handelsmæssigt samarbejde, blandt andet i form af en olierørledning mellem de to stater. Ruslands og Irans interesser i Sydkaukasus har således indtil videre ikke stået i modsætning til hinanden. Tværtimod er de mødtes i Armenien, især i kølvandet på terrorangrebet mod USA den 11. september 2001 og USA's udnævnelse af den Islamiske Republik til slyngelstat. Det har stimuleret Irans interesse for at etablere venskaber, hvor det kunne. Herudover foregår der også et vist russisk-iransk samarbejde omkring SCO (Shanghai Cooperation Organisation), der samler Rusland, Kina og de olierige Centralasiatiske stater, med Iran som observatør. Iran har desuden søgt at gøre tilnærmelser til Georgien, men det er de seneste år blevet hæmmet af præsident Saakajvilis provestlige politik, og kontakten har derfor primært bestået i statsbesøg og mindre handelsaftaler.

De regionale aktører: Georgien

Allerede inden Ruslands invasion, har Georgien flere gange siden sin selvstændighed oplevet dramatisk intern ustabilitet. Dels som følge af sine uløste konflikter med Sydosseti-

en og Abkhasien, dels på grund af konfrontationer mellem statsmagten og forskellige oppositionelle kræfter, mere eller mindre diskret opmuntret af eksterne magter, herunder borgerkrigen i starten af 1990'erne og senere Rosenrevolutionen i 2003.

Hvad angår sidstnævnte, afsatte den ganske vist Eduard Sjevardnadze, tidligere førstesekretær og leder af Sovjet-Georgien, til fordel for den nuværende præsident Saakasjvili på en bølge af folkelig utilfredshed. Og i starten resulterede revolutionen også i en vis succes med hensyn til at bekæmpe korrupsion og forbedre offentlige lønninger samt landets infrastruktur. På den anden side har den senere skuffet ikke kun en række af sine oprindelige tilhængere, som følge af magtens monopolisering omkring Saakasjvili, men også dele af den brede befolkning, der for manges vedkommende lever under den officielle fattigdomsgrænse.

Dette har flere gange medført uroligheder i Tbilisi, senest i november 2007. I sin udenrigspolitik har Georgien siden selvstændigheden overordnet været orienteret i retning af Vesten, men indtil Rosenrevolutionen desuden med forsøg på afbalancering i forhold til Rusland.

Med sin nylige forhistorie in mente er en afgørende implikation af den nuværende krise derfor, i hvilken udstrækning den kan risikere yderligere at svække Georgien som selvstændig stat. I skrivende stund

har Ruslands invasion og efterfølgende anerkendelse af Sydossetiens og Abkhasiens selvstændighed ganske vist skabt bred politisk enighed internt, men uroen lurer under overfladen, og selv om oppositionen ligger underdrejet, kan den spændte situation hurtigt udløse en ny konfrontation mellem Saakasjvili-regeringen og dens kritikere.

En meget vigtig katalysator kan blive Ruslands fortsatte besættelse af georgisk territorium i form af de såkaldte 'stødpudezoner' omkring udbrøderrepublikkerne og visse militære anlæg, der vil berøre landets helt vitale infrastruktur, for eksempel havnebyen Poti ved Sortehavet og BTC-rørledningen. Sidstnævnte forblev ubeskadiget under kamphandlingerne, men som følge af disse og kurdiske separatisters samtidige forsøg på sprængning af ledningen i Tyrkiet lukkede Aserbajdsjan for udpumpning af olie. Uanset varigheden af disse tiltag retter de imidlertid en direkte trussel mod Georgiens interne sammenhængskraft og økonomi, der kan resultere i en omfattende politisk og økonomisk krise i takt med, at diverse udenlandske investorer skræmmes bort fra landet. En yderligere svækkelse af den centrale regeringsmagt og statens økonomi kan desuden bidrage til at reducere Tbilisi's indflydelse i provinserne, især dem med større etniske eller kulturelle mindretal med fare for nye separatistbevægelser.

Her bør man nemlig huske på, at i et historisk og topografisk perspektiv har Georgien kun sjældent fremtrådt som en samlet statslig og territorial enhed i moderne forstand, men oftere som en løs sammenslutning af små regionale kongedømmer under skiftende fremmedherredømme. Hvad de ikke-georgiske mindretal angår, drejer det sig især om armenierne i provinsen Djavakheti, der længe har følt sig forfordelt af Tbilisi, samt en mindre aserbajdsjansk befolkningsgruppe i provinserne Marneuli og Gardabani, som synes svagt integrerede i det georgiske statsprojekt. Ingen af de nævnte grupper har hidtil manifesteret sig som aktive separatister, men deres fremtidige loyalitet over for Tbilisi er helt afhængig af den økonomiske udvikling.

Med hensyn til Georgiens udenrigspolitik, kan en konsekvens af den nuværende krise imidlertid forudses med rimelig sikkerhed på kortere sigt, nemlig at den politiske elite indser de geostrategiske realiteter i Sydkaukasus. De erkender, at Rusland er en udslagsgivende aktør i regionen, og opgiver deres hidtidigt ubetingede satsning på USA.

Denne opfattelse kan blive styrket, hvis Georgien ikke opnår MAP-status på NATO-topmødet i december. Det vil indebære, at Georgien stiller sin ansøgning om medlemskab af NATO i bero på ubestemt tid, ikke mindst i betragtning af, at 23 pct. af befolkningen viste sig at være mod-

standere heraf ved en afstemning i januar 2008. Omvendt kan det forventes, at landet vil opgradere det regionale sikkerhedspolitiske og økonomiske samarbejde og dermed vende tilbage til en flersporet udenrigspolitik à la den tidligere præsident Eduard Sjevvardnadze. Kernen i en sådan politik vil bestå i hensynet til de tre regionale magters interesser, det vil sige Rusland, Tyrkiet og Iran, men med en overordnet orientering mod vest.

Hvad angår indenrigspolitikken, kunne krisen bidrage til at skabe en ny solidaritet, i det mindste udadtil, hvor sammenstød mellem forskellige politiske opfattelser bliver holdt bag lukkede døre i stedet for at blive slæbt ud på gaden. Det vil dog blive stærkt afhængigt af, i hvilken udstrækning præsident Saakashvili eller en eventuel afløser vil vise sig villig til at uddelegere sin magt, også til regionerne. Det vil ligeledes bero på, hvor omfattende den humanitære og økonomiske bistand efter krisen bliver, og især hvorvidt den bliver kanaliseret til gavn for økonomien som helhed snarere end blot nogle enkeltes private interesser.

Armenien

Hvad Armenien angår, er dette land efter Sovjets opløsning forblevet Ruslands sidste strategiske allierede i Sydkaukasus og har i modsætning til Georgien og Aserbajdsjan tilladt russiske baser på sit territorium.

Samtidig har skiftende armenske regeringer i løbet af de sidste år ladet Rusland opnå tiltagende kontrol med landets økonomi, især inden for energisektoren, hvor nogle anslår den til 80 procent, og landet har således gjort sig dybt afhængigt af russiske interesser.

Årsagen til den armenske politik skyldes en historisk betinget opfattelse af sårbarhed over for det tilgrænsende Mellempøsten, især Tyrkiet. Den blev afgørende stimuleret i 1915 efter tyrkernes etniske udrensning af det dengang betydelige armenske mindretal i Anatolien, mange af hvis overlevende indgik i Sovjetrepublikken Armeniens titulærbefolkning i løbet 1920'erne.

Sovjetunionens sammenbrud udløste en krig mellem Armenien og naborepublikken Aserbajdsjan om det hovedsagligt armensk befolkede distrikt Nagorno-Karabakh i sidstnævnte. Kamphandlingerne blev indstillet med en våbenhvile i 1994, men gav også armenierne kontrol over både den selverklærede republik Nagorno-Karabakh og flere distrikter vest og syd for enklaven, i alt omkring en femtedel af Aserbajdsjans territorium. Sideløbende indledte Aserbajdsjan en blokade af Armenien, støttet af Tyrkiet, som lukkede den armensk-tyrkiske grænse, hvilket kun tillod landet forbindelse med omverdenen via enten Georgien til Rusland eller via Iran, et faktum, der har defineret dets udenrigspolitik lige siden. Rusland og

Iran valgte derimod på trods af erklæret neutralitet i konflikten de facto at støtte Armenien på bekostning af Aserbajdsjan og udstak hermed konturerne af det ene af de nuværende ovenfor beskrevne triangulære alliancekomplekser – Moskva, Teheran, Jerevan.

Armeniens strategiske samarbejde med Rusland afhænger næppe af, hvem der sidder ved magten i Jerevan. Således kunne Armenien i princippet på længere sigt godt ønske tilslutning til NATO, og der har da også været ymtet herom, men givet landets økonomiske og sikkerhedsmæssige afhængighed af Moskva, er det bredt anerkendt i de forskellige generationer i den armenske politiske elite, at der ikke er noget reelt alternativ til Rusland.

Med hensyn til det formelt kristne Armeniens tætte relationer med det formelt militant shia-muslimske Iran, er det ofte uforståeligt for vestlige iagttagere, som tenderer til at tænke i kompakte konfessionelle identiteter. Men reelt bunder det i begge parters historiske modsætninger til deres tyrkiske naboer i Tyrkiet og Aserbajdsjan, og for Irans vedkommende desuden i den persisk definerede statsmagts bekymringer for det store aserbajdsjanske mindretals fremtidige loyalitet.

I Iran har dette, selv i nyeste tid, resulteret i kun mindre overgreb mod det armenske mindretal, der endog er repræsenteret i Den Islamiske Republiks parlament. For det

selvstændige Armenien betød det til gengæld, at Iran parallelt med aktive forsøg på mægling i Karabakh-konflikten bidrog til at bryde Tyrkiets blokade af landet gennem leverancer af levnedsmidler og energi. Siden hen er relationerne blevet yderligere bekræftede gennem formelle bilaterale aftaler, på det statslige plan især omkring bygningen af en delvist iransk finansieret gasledning, og på det mere private plan gennem en udstrakt handel med iranske industriprodukter over den fælles grænse.

Mens det gode armensk-iranske forhold stemmer fint overens med Ruslands egne relationer til Iran, er det næppe populært i Washington. Det indebærer derfor til stadighed en forsigtig armensk balancegang over for både de omliggende stater og USA's regionale interesser i henhold til de geopolitiske realiteter.

I et historisk perspektiv har armeniere og tyrkere haft et modsætningsfyldt forhold, som kulminerede med de førnævnte armenier-massakrer i 1915.

Hovedmodsatningen mellem det moderne Tyrkiet og armeniere globalt har siden da bestået i de sidstes bestræbelser på at opnå en tyrkisk erkendelse af det skete som et folkemord og omvendt Ankaras afvisning af samme. Efter Sovjets sammenbrud fik modsætningen en ny dimension gennem Tyrkiets politiske støtte til Aserbajdsjan, og selv om der har været et vist uformelt kultu-

relt samarbejde, er de officielle relationer forblevet kølige.

Nu kan der imidlertid være en opblødning på vej, idet Armeniens nyvalgte præsident Serzh Sargsyan under et statsbesøg i Moskva i juni, overraskende erklærede sit ønske om en normalisering af forholdet samt villighed til at lade en fælles historiskkommission se på folkemordsproblematikken. Han fulgte det op med en uformel invitation til Tyrkiets præsident Abdullah Gül om at overvære World Cup i fodbold mellem de to lande, som afvikles i Jerevan i september, men svaret er uvist. Derimod er det helt sikkert, at en åbning af den fælles grænse ville være til gavn for begge stater, da tyrkiske eksportvarer, som er udbredte i Armenien, så ikke længere skulle indføres via Georgien.

Godt nok har forholdet mellem armeniere og georgiere ikke altid været gnidningsfrit af både politiske og konfessionelle grunde, men det har kun sjældent udmøntet sig i åbenlyse konflikter. Implikationerne af krisen i Georgien kan dog risikere at ændre dette billede, især på baggrund af Armeniens strategiske alliance med Rusland.

Således har der allerede verseret rapporter om at russiske fly har brugt baserne i Armenien til at bombe georgiske mål, og selv om begge parter har benægtet, ilede præsident Sargsyan med at sende kondolencebreve til både Saakasjvili og Dmitrij Medvedev over deres respek-

tive styrkers tab. En anden øjeblikkelig følge af krisen har været prisstigninger på varer, der importeres til Armenien via Georgien, der især går ud over landets fattigste, og dermed leverer skyts til en allerede forbitret armensk opposition.

Et værre scenarium er dog, hvis den georgiske stat svækkes så drastisk, at indtil nu underdrejede modsætninger mellem den og provinser med større ikke-georgiske mindretal, som for eksempel armenierne i Djavakheti, får mulighed for at blusse op på en baggrund af borgerkrig og lovløshed. En situation, som rettede en direkte trussel mod de derboende armeniere, kunne således potentielt udløse endnu en separatistisk bevægelse med ønske om tilslutning til Armenien og sikkert også vinde genklang hos mere chauvinistiske grupperinger i Jerevan.

Sidst, men ikke mindst kunne man frygte, at Jerevan efter Ruslands erklæring af Abkhasiens og Sydossetiens selvstændighed, skulle føle sig inspireret til at gøre dem kunsten efter med den selverklærede republik Nagorno Karabakh for senere at lade den slutte sig til Armenien. Dette skridt har skiftende armenske regeringer hidtil afholdt sig fra, selv om sammenslutningen de facto er en realitet, ligesom det ikke nødvendigvis ville hue Rusland. Men omvendt ville det fremefter være meget svært for Moskva at argumentere herimod.

Aserbajdsjan

Aserbajdsjan, en meget ung og identitetssplittet nationalstat i kaukasiske sammenhæng, har efter sin selvstændighed fra Sovjetunionen modsat Armenien ført en klart vestligt orienteret sikkerheds- og udenrigspolitik, men mere afbalanceret end Georgien. Dette har på den ene side medført uformelt militært samarbejde med NATO via Tyrkiet og USA i form af fælles øvelser i det Kaspiske Hav med henblik på senere formelt medlemskab. På den anden side et omfattende energisamarbejde med Vesten omkring udnyttelsen og eksporten af landets olie- og gasforekomster i det Kaspiske Hav, især gennem færdiggørelsen i 2005 af den såkaldte BTC-rørledning fra Baku via Tbilisi til Tyrkiet. Samarbejdet understøttes gennem et væld af bilaterale aftaler af både militær og kommerciel natur.

Aserbajdsjans provestlige politik har imidlertid tilsyneladende ikke formået at støde Rusland i nærværdig grad siden de første turbulente år af republikkens eksistens i starten af 1990'erne. En årsag kan være, at regeringsmagten i Baku fra 1993 blev generobret af Heidar Alijev, tidligere politbureauemedlem og førstesekretær for Sovjet-Aserbajdsjan, en mand med gode kontakter i Rusland og en udpræget balanceans. Hans politik synes siden 2003 at blive videreført af hans søn og arvtager i præsidentembedet – Il-

ham Alijev. En anden grund er formentlig, at Rusland anser Aserbajdsjans uløste konflikt med Armenien over Nagorno Karabakh og truslen om en genåbning af denne for at være et tilstrækkeligt redskab til at kontrollere landet, idet man udmærket ved, at det sidste Baku behøver under sit igangværende olieeventyr, er fornyet ustabilitet.

Således har Rusland, som i lighed med USA sidder i den såkaldte Minsk-gruppe, der skal mægle i konflikten, reelt intet gjort i den retning. Omvendt har Aserbajdsjan, selv om Karabakh forbliver et vigtigt anliggende, både udenrigs- og indenrigspolitisk, og til trods for en betydelig oprustning de senere år ledsaget af trusler mod Armenien, indtil videre afholdt sig fra at føre dem ud i livet. Rusland har ingen baseanlæg i Aserbajdsjan, bortset fra en ældre sydvendt overvågningsradar fra Sovjetperioden. Faktisk tilbød Moskva i 2007 USA et fælles samarbejde omkring dens modernisering, som blev afvist med henvisning til, at det var urentabelt, skønt Aserbajdsjan fra et amerikansk perspektiv må anses som en vigtig brik både i kampen mod terror og som energileverandør og som adgangs-korridor til Centralasien.

Hvorom alting er, er Tyrkiet forblevet Aserbajdsjans vigtigste regionale alliance- og samarbejdspartner både militært og økonomisk. Årsagerne er dels de to staters etnisk-sproglige fællesskab, dels Tyrkiets

politiske støtte omkring konflikten i Nagorno Karabakh. Samtidig har de en smal fælles landegrænse i provinsen Nakhetjivan, som hører under Aserbajdsjan, skønt den ligger adskilt fra resten af landet af den armenske provins Siunik.

Over for Iran er Aserbajdsjans relationer mere komplicerede til trods for, at begge stater fra et rent konfessionelt perspektiv bekender sig til shia-islam. På den anden side er Aserbajdsjan gennemsekulariseret efter 70 år under Sovjet, og religionen fremstår som et underordnet kulturelt aspekt i forhold til den tyrkiske og især aserbajdsjanske identitet. Som følge heraf har frykten for en iransk inspireret eksport af shia-muslimsk fundamentalisme over den fælles grænse hidtil vist sig ubegrundet, selv om den på sigt ikke kan udelukkes i lyset af den udbredte sociale nød i dele af Aserbajdsjan.

Til gengæld var der forsøg på at eksportere en ny pan-aserbajdsjanisme til Iran i starten af 1990'erne under republikkens første præsident Abulfaz Eltjibey, men de blev indstillet med Alijev-klanens magtovertagelse i Baku, der straks tog skridt til at normalisere forholdet mellem de to lande. I dag er det forblevet sådant, om end Aserbajdsjans øgede involvering med USA har ført til en øget gensidig agtpågivenhed. Overordnet er Aserbajdsjans interesser koncentreret omkring fastholdelse af sin økonomiske udvikling gennem eksport af olie til verdensmar-

kedet via BTC og flere nye projekterede gasrørledninger fra Centralasien.

Det betinger i det mindste for øjeblikket et tæt samarbejde med Vesten. På den anden side er Aserbajdsjan som følge af sin placering og egne energiresurser ikke i så afhængig en situation som Georgien, idet både Iran og Rusland på længere sigt kan tilbyde alternative eksport-ruter.

Den nuværende krise i Georgien har således to implikationer for Aserbajdsjan. For det første bliver det interessant at se, hvordan den vil påvirke Baku's hidtidige forsøg på at balancere mellem sin geopolitiske virkelighed, nemlig naboskabet med Rusland, og sit ønske om strategisk og økonomiske samarbejde med Vesten. Der er således ingen tvivl om, at den russiske invasion i nabo-staten følges med stor bekymring i Aserbajdsjan, som i lighed med Georgien har sine egne svagt integrerede mindretal, der potentielt kan lade sig inspirere af udviklingen.

Det drejer sig især om lesginerne lige syd for grænsen mod Rusland og Talyj'erne lige nord for grænsen mod Iran, der begge rejste separatistiske krav i starten af 1990'erne, manipuleret af Rusland, selv om de

hurtigt aftog, da Moskva indstillede sin støtte. Om de vil gøre dette, virker ikke umiddelbart sandsynligt, men foreligger som en mulighed.

Hertil kommer for det andet, i hvilken udstrækning krisen vil forlænge lukningen af Aserbajdsjans livsvigtige energiekspport og derved medføre prisstigninger i republikken samt skærpe de sociale modsætninger i befolkningen. En sådan udvikling vil ligesom i Armenien kunne svække et allerede svagt legitimeret regime og give den indtil nu splittede opposition vind i sejlene.

Overvejelser om de nævnte problemstillinger kan således meget vel betyde, at Baku indtil videre beslutter at nedtone sin strategiske alliance med NATO og USA for at berolige Moskva til fordel for et tættere intraregionalt samarbejde med Rusland, Tyrkiet og Georgien. Billedet kan dog som altid i Nærorienten hurtigt skifte, men indtil da er Georgien ikke det eneste land i Sydkaukasus, der er blevet vækket af sin Tornerosesøvn.

Jana Sommerlund er journalist og bestyrelsesmedlem af Dansk Selskab for Kaukasusforskning. Hun er født og opvokset i Georgien.

Søren Theisen er historiker med speciale i Sydkaukasus.